

Η θρησκευτική εκπαίδευση στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης (2ο μέρος)

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Σε όλα τα μειονοτικά σχολεία οι ανήκοντες στη μουσουλμανική θρησκεία μαθητές και μαθήτριες έχουν το δικαίωμα θρησκευτικής εκπαίδευσης. Έτσι οι μουσουλμάνοι της Θράκης διδάσκονται τη μουσουλμανική θρησκεία σε όλη την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια μειονοτική εκπαίδευση. Κατ' εξαίρεση σε λίγα ελληνόγλωσσα δημόσια και μη μειονοτικά Γυμνάσια στο Νομό Ξάνθης φοιτούν αποκλειστικά μειονοτικοί μαθητές και διδάσκονται θρησκευτικά στην τουρκική γλώσσα και το Κοράνιο στην αραβική^[1]. Στα άλλα δημόσια σχολεία της επικράτειας οι μουσουλμάνοι και άλλοι αλλόδοξοι μαθητές και μαθήτριες, αν και υπάρχει η σχετική νομοθετική πρόβλεψη, δεν διδάσκονται δικό τους μάθημα Θρησκευτικών ^[2].

Το μάθημα των Θρησκευτικών στα μειονοτικά σχολεία διδάσκεται στην τουρκική γλώσσα από τουρκόφωνους εκπαιδευτικούς, αρκετοί εκ των οποίων και ιδίως αυτοί που διδάσκουν στα Γυμνάσια, Λύκεια και Ιεροδιδασκαλεία έχουν σπουδάσει ισλαμική Θεολογία. Εκτός από τη οργανωμένη παροχή θρησκευτικής εκπαίδευσης στα σχολεία υπάρχει και η διδασκαλία του Κορανίου στα τεμένη (Kuran kursu),

που είναι η ανάγνωση, μελέτη και αποστήθιση του Κορανίου στην αραβική γλώσσα.

Τα διδακτικά βιβλία Θρησκευτικών που διδάσκονται στα μειονοτικά Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια (εκτός των Ιεροσπουδαστηρίων) είναι τα ίδια βιβλία που διδάσκονταν οι τούρκοι μαθητές στα δημόσια σχολεία της Τουρκίας πριν από λίγα χρόνια, με αρκετές βέβαια τροποποιήσεις. Το ίδιο ισχύει φυσικά και για τα βιβλία όλων των μαθημάτων που διδάσκονται στην τουρκική (π.χ. Τουρκική Φιλολογία). Για την εισαγωγή των σχολικών βιβλίων Θρησκευτικών της Τουρκίας στα μειονοτικά σχολεία της Ελλάδας οι διαδικασίες είναι σχετικά χρονοβόρες. Ειδική υπηρεσία του τουρκικού Υπουργείου Παιδείας [\[3\]](#) ετοιμάζει τα σχολικά βιβλία που προορίζονται για τα μειονοτικά σχολεία της χώρας μας, τα οποία σε γενικές γραμμές είναι τα βιβλία που κυκλοφορούν και στα δημόσια σχολεία της Τουρκίας με τις σχετικές αλλαγές (απάλειψη κεμαλιστικών και εθνικών συμβόλων, εθνικών αγώνων, λιγότερα κεφάλαια κ.ά.).

Το ΥΠΕΠΘ έχει το δικαίωμα να προτείνει αλλαγές και διορθώσεις του περιεχομένου, το βιβλίο στην περίπτωση αυτή επιστρέφεται μέχρι να γίνουν οι σχετικές διορθώσεις. Μέχρι όμως να ξανασταθεί και να δοθεί στα μειονοτικά σχολεία περνά αρκετός χρόνος. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο, τα εν χρήσει βιβλία Θρησκευτικών για τη μουσουλμανική μειονότητα να έχουν ήδη αντικατασταθεί στην Τουρκία από άλλα νεότερα και πολλές φορές καλύτερα. Η ελληνική Πολιτεία πριν από λίγα χρόνια ανέλαβε την πρωτοβουλία και μερίμνησε για την συγγραφή και έκδοση βιβλίων στην τουρκική γλώσσα των πέντε πρώτων τάξεων του δημοτικού, τα οποία πληρούσαν από παιδαγωγικής και εκπαιδευτικής

πλευράς τις ακαδημαϊκές προδιαγραφές. Τα βιβλία αυτά δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ στα μειονοτικά σχολεία.

Στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης σήμερα είναι εν χρήσει τα τουρκικά βιβλία Θρησκευτικών που εγκρίθηκαν το 1991-1992 και το 2000. Τα πρώτα είχαν συγγραφεί σύμφωνα με τα Αναλυτικά Προγράμματα (ΑΠ) του θρησκευτικού μαθήματος της Τουρκίας του 1982 και αυτά του 2000 που μοιράσθηκαν στα σχολεία φέτος, είχαν συγγραφεί με βάση ορισμένες αλλαγές στο ΑΠ που είχαν γίνει το 1986 (π.χ. προσθήκη πολυπολιτισμικού χαρακτήρα στην διδακτέα ύλη). Εν τω μεταξύ στην Τουρκία από το 2005 κυκλοφορούν νέα βιβλία Θρησκευτικών με βάση νέο ΑΠ του 2005, που τέθηκε σε εφαρμογή τον ίδιο χρόνο. Χρησιμοποιούνται επίσης και παλαιότερα τεύχη βιβλίων Θρησκευτικών.

Τα διδακτικά βιβλία των Ιεροσπουδαστηρίων έχουν συγγραφεί από ντόπιους μουσουλμάνους συγγραφείς και κυκλοφορούν σε δεμένες φωτοτυπίες. Στα μειονοτικά Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια (εκτός των Ιεροσπουδαστηρίων) τα βιβλία των Θρησκευτικών που χρησιμοποιούνται σε όλες τις τάξεις φέρουν τον τίτλο *Din kültürü ve ahlak bilgisi*=Θρησκευτικός πολιτισμός και ηθική (διδασκαλία) και ακολουθεί η ένδειξη της τάξης στην οποία απευθύνονται. Κυκλοφορούν όμως και οι μεμονωμένες δεμένες φωτοτυπίες παλαιότερων βιβλίων με διαφορετικούς τίτλους όπως *Din Dersleri*=Μαθήματα Θρησκευτικών, *Hak dinler*=Θρησκείες δικαίου-μονοθεϊστικές, *Batil dinler*=θρησκείες δεισιδαιμονικές.

Η διδασκαλία Θρησκευτικών αρχίζει στην 4^η τάξη του Δημοτικού και συνεχίζει μέχρι την γ' Λυκείου. Σε σύγκριση με τα αντίστοιχα βιβλία στην Τουρκία αυτά των μειονοτικών Σχολείων είναι ολιγοσέλιδα (80 έως 100 σελ.), το δε περιεχόμενο τους δεν ακολουθεί σχολαστικά τις προδιαγραφές των ΑΠ της Τουρκίας, καθώς παραλείπονται πολλές θεματικές ενότητες. Στη θεματολογία τους κυριαρχεί το

Ισλάμ, δεν λείπουν όμως οι αναφορές στις άλλες μονοθεϊστικές θρησκείες και στα ιερά τους βιβλία που τα αποδέχονται και οι μουσουλμάνοι, αλλά και αναφορές στις προ Ισλαμισμού θρησκείες των Τούρκων.

Στα βιβλία του Δημοτικού και Γυμνασίου οι κυριότεροι θεματικοί άξονες που αναλύονται είναι η πίστη στο Θεό και στο Μωάμεθ, η έννοια της θρησκείας και η αξία της προσευχής, το Κοράνιο και η αξία του, το προσκύνημα στη Μέκκα, η πίστη στους αγγέλους, η πίστη στη δευτέρα παρουσία και στη μοίρα (kader), η πίστη στα ιερά βιβλία του Χριστιανισμού και του Ιουδαϊσμού, στους Προφήτες προ του Μωάμεθ και η καθαρότητα της ψυχής και του σώματος. Ακόμη περιλαμβάνονται η λεπτομερής περιγραφή όλων των όρων-στύλων του Ισλάμ, που είναι η πίστη στο Θεό, η προσευχή, η γνώση και οι κανόνες της θρησκείας, η νηστεία (oruç), το προσκύνημα στη Μέκκα (Hac) και η ελεημοσύνη-αγαθοεργίες (zekat).

Εξέχουσα θέση έχουν τα θρησκευτικά ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις, η προσευχή (namaz) και οι τρόποι τέλεσης αυτής, η αλληλεγγύη, η φιλία και η αδελφoσύνη των ανθρώπων, ο σεβασμός και η συμπεριφορά προς τους συνανθρώπους, τη φύση και τα ζώα, ο σεβασμός στα δικαιώματα των άλλων, η αξία της ισλαμικής ηθικής και η αποφυγή της σπατάλης. Θίγονται ακόμη και συμπεριφορές που έρχονται σε αντίθεση με το Ισλάμ, όπως η κλοπές, ο φθόνος και η αδικία, η ζήλια, η ειρωνεία, η ανάμειξη στην ιδιωτική ζωή των άλλων, το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τα τυχερά παιχνίδια και η ασέβεια προς τους γονείς και μεγαλύτερους. Σε αρκετά σημεία των βιβλίων υπάρχουν προτροπές για την αποστήθιση ορισμένων εδαφίων του Κορανίου. Υπάρχουν τέλος και οι επεξηγήσεις των δέκα εντολών. Στην εικονογράφηση κυριαρχεί ο φυσικός και φυτικός διάκοσμος, εικόνες ζωγραφισμένες από παιδιά, φωτογραφίες τεμενών, αλλά και χριστιανικών ναών και συναγωγών. Στο νέο βιβλίο μάλιστα της πρώτης Γυμνασίου, που δόθηκε πριν από λίγους μήνες στα μειονοτικά σχολεία, υπάρχει μία παιδική ζωγραφική που απεικονίζει δίπλα δίπλα ένα τέμενος και μία εκκλησία με τη λεζάντα: «Οι διαφορετικότητα της θρησκείας και της σκέψης δεν πρέπει να αποτρέπουν τη φιλία και την ειρήνη»[\[4\]](#). Ακόμη υπάρχουν εικόνες από τα εξώφυλλα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, καθώς και η πρώτη σελίδα από το Ευαγγέλιο του Ματθαίου. Η ίδια εικόνα υπάρχει και στα νέα βιβλία Θρησκευτικών που κυκλοφορούν στην Τουρκία.

Το περιεχόμενο των βιβλίων του Λυκείου παρατηρούμε ότι αποτελείται από λιγότερα θέματα και αυτά που παρατίθενται προσφέρονται εκτός από την γνωστική τους αξία και για συζήτηση και προβληματισμό. Σ' αυτά τα βιβλία υπάρχουν επίσης οι αναφορές σ' όλες τις θρησκείες και θρησκευτικές δοξασίες, στα κοινά σημεία των θρησκειών, στην ηθική καθαρότητα, στη δημιουργία του

κόσμου και του ανθρώπου και στις περί του κόσμου αναφορές του Κορανίου. Στο βιβλίο της τρίτης Λυκείου, υπάρχουν εκτενείς αναφορές στον ισλαμικό πολιτισμό και στην παγκόσμιότητά του, στη θέση του στον κόσμο, την θέση του Ισλάμ απέναντι στις επιστήμες, στην ισότητα των ανθρώπων και στην ανοχή του Ισλάμ. Τα άλλα ισλαμικά δόγματα και η ισλαμική φιλοσοφία, επιστήμη και διανόηση, οι σύντομες βιογραφίες ισλαμικών φιλοσόφων και το θέμα της απαγόρευσης της ιεροσύνης στο Ισλάμ κατέχουν επίσης εξέχουσα θέση στη διδακτέα ύλη. Το βιβλίο, τέλος, δίνει βαρύτητα στην προστασία της ελευθερίας του ανθρώπου από το Ισλάμ.

Είναι ενδιαφέροντα αυτά που αναφέρονται σχετικά με την συνύπαρξη των Χριστιανών και των Μουσουλμάνων στην ιστορία: «Επιτρέπεται ένας μουσουλμάνος να νυμφευτεί μία εβραία ή μία χριστιανή. Αυτό σημαίνει ότι ένας μουσουλμάνος άνδρας θα σέβεται την γυναίκα και μητέρα των παιδιών του και δε θα αναμειγνύεται στα θρησκευτικά της πιστεύω». Συνεχίζοντας αναφέρει: «Υπήρξαν χρονικές περίοδοι όπου οι Ασσύριοι και οι Αρμένιοι Χριστιανοί είχαν κατηγορηθεί από τις οικουμενικές συνόδους ως άθρησκοι και έτσι αυτοί οι πληθυσμοί βρήκαν σωτήρια την καταφυγή στην ισλαμική διοίκηση και έτσι έσωσαν την ελευθερία της συνειδήσεως των», «Όσα δικαιώματα έδωσε ο Πορθητής στην ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία (εννοεί το Πατριαρχείο) όταν πήρε την Πόλη, τα ίδια και ακόμη περισσότερα δικαιώματα και ελευθερίες έχει η Εκκλησία αυτή και σήμερα»^[5]. Τέλος παρατίθεται απόσπασμα από το έργο του ιστορικού Arnold Toyenbee^[6]: «Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι εάν στην Ασία είχαν κυριαρχήσει οι δυτικοί Χριστιανοί και όχι οι Τούρκοι και οι άλλοι Μουσουλμάνοι, τότε δε θα είχε απομείνει ούτε ίχνος από την Ελληνική Εκκλησία». Προφανώς ο συγγραφέας παραθέτοντας τα παραπάνω με τον απολογητικό του τρόπο θέλει να αντιμετωπίσει τη συχνή κατηγορία που υπάρχει εναντίον του μουσουλμανικού κόσμου, για την έλλειψη ανοχής των άλλων θρησκειών.

Εκτός από τα παραπάνω μειονοτικά σχολεία λειτουργούν, όπως προαναφέρθηκε, και δύο Μεντρεσέδες – Ιεροσπουδαστήρια στον Εχίνο της Ξάνθης από το 1956 και στην Κομοτηνή από την οθωμανική περίοδο. Τα ιεροσπουδαστήρια σύμφωνα με το νόμο είναι ισότιμα με τα δημόσια ελληνικά Εκκλησιαστικά Γυμνάσια-Λύκεια. (άρθρο 4 Ν.2621/1998), αλλά και ισότιμα σύμφωνα με τη τουρκική νομοθεσία με τα αντίστοιχα της Τουρκίας, τα γνωστά İmam-Hatip Liseleri. Στο Ιεροσπουδαστήριο της Κομοτηνής από το 2001 φοιτούν και 80 μαθήτριες.

Η ιδιαιτερότητα των σχολείων αυτών έγκειται στο ότι δεν χρησιμοποιούνται βιβλία Θρησκευτικών από την Τουρκία, αλλά βιβλία που έχουν συγγραφεί από μειονοτικούς συγγραφείς. Όπως είναι φυσικό βαρύνουσα θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα των Ιεροσπουδαστηρίων έχει η θρησκευτική εκπαίδευση. Στο Γυμνάσιο

οι ώρες των τουρκόφωνων μαθημάτων με βαρύνοντα αυτά των Θρησκευτικών είναι εννέα την εβδομάδα: Θρησκευτικά 2, Κοράνιο 2, Αραβική γλώσσα 2, Τουρκική γλώσσα 3. Στην Α΄ Λυκείου επίσης 9 ώρες ως υποχρεωτικά μαθήματα ειδικότητας: Θρησκευτικά 3, Κοράνιο 2, Αραβικά 1, Τουρκικά 2 και Ισλαμική ιστορία 1. Στη Β΄ Λυκείου Θρησκευτικά 3, Κοράνιο 2, Αραβικά 1 και Τουρκικά 2, στη δε Γ΄ Θρησκευτικά 3, Κοράνιο 2, Αραβικά 1 και Ισλαμική Ιστορία 2. Τα ιεροσπουδαστήρια είναι τα μοναδικά δημόσια εκπαιδευτήρια δευτεροβάθμιας όπου διδάσκεται η αραβική γλώσσα με σκοπό την διδασκαλία του Κορανίου από το πρωτότυπο.

Τα βιβλία Θρησκευτικών, από τα οποία διδάσκονται οι μαθητές στους Μεντρεσέδες της Ξάνθης και της Κομοτηνής, είναι: το *Din dersleri 1-3* (Μαθήματα θρησκευτικής πίστης) για το Γυμνάσιο, ενώ για το Λύκειο τα *Hadis dersleri 1-3* (Λόγοι του Προφήτη Μωάμεθ), *Tefsir dersleri 1-2* (Ερμηνευτική Κορανίου), *Fikih dersleri 1-3* (Ισλαμικό δίκαιο) και *Imamet ve hitabet dersleri* (Ισλαμική ιεροσύνη και ρητορική).

Το περιεχόμενό τους διαφοροποιείται ουσιαστικά από αυτά των βιβλίων των μειονοτικών Γυμνασίων-Λυκείων: η γλώσσα συγγραφής είναι πιο δύσκολη και με πάρα πολλούς παλαιοτουρκικούς ισλαμικούς όρους (έχουν αντικατασταθεί με νέους όρους στην Τουρκία). Υπάρχουν πολλά αποσπάσματα από το Κοράνιο στην αραβική γλώσσα, έχουν έντονο κατηχητικό-θρησκευτικό χαρακτήρα και εμβαθύνουν στην ισλαμική θρησκεία.

Το βιβλίο της Α΄ Γυμνασίου (*Din dersleri 1*) αναφέρεται αρχικά σ' όλες τις μονοθεϊστικές θρησκείες και στην αναγκαιότητα της θρησκευτικής πίστης, συνεχίζει με τα καθήκοντα των πιστών και την καθαριότητα και τελειώνει με την αξία της προσευχής, τους τρόπους τέλεσής της και τα είδη της (*namazin çeşitleri*).

Το βιβλίο της Β΄ Γυμνασίου (*Din dersleri 2*) ξεκινά με λεπτομερείς αναφορές στα είδη του ναμαζιού (προσευχή της Παρασκευής, των εορτών, της κηδείας, κ.ά.), συνεχίζει με αναλυτικές πληροφορίες για τα άλλα εκτός Σουνιτών δόγματα του Ισλάμ και τελειώνει με ανάλυση της νηστείας, της ελεημοσύνης, του προσκυνήματος στη Μέκκα, των θυσιών των ζώων (*kurban*) και τα είδη των όρκων.

Το βιβλίο της Γ΄ Γυμνασίου αναφέρεται σε αυτά που έχει υποχρέωση να πιστεύει ο μουσουλμάνος: στο Θεό, στους αγγέλους, στα ιερά βιβλία, στον Προφήτη, στη μοίρα, στον παράδεισο και στην ανάληψη του Προφήτη. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα βιβλία αυτά δεν περιέχουν καμία εικόνα παρά μόνο ένα χάρτη των ιερών κατά Ισλάμ τόπων και εκτενή αποσπάσματα από το Κοράνιο στην Αραβική.

Στα βιβλία Θρησκευτικών των Λυκείων των Ιεροσπουδαστηρίων διακρίνουμε δογματική και θεολογική διδασκαλία του Ισλάμ με λεπτομερείς επεξηγήσεις όλων των ισλαμικών θεολογικών κλάδων. Τα τρία διδακτικά βιβλία των λόγων του Προφήτη Μωάμεθ (Hadis dersleri 1-3) εμπεριέχουν λόγους του ίδιου του Μωάμεθ καθώς επίσης λόγους και ρητά που συνέλεξαν οι διάδοχοι, αλλά και οι λόγιοι του Ισλάμ (Buhari, Ebu Davud, κ.ά.) που έζησαν τον 9^ο αιώνα στους τόπους διάδοσης του Μωαμεθανισμού. Στα δύο πρώτα βιβλία εκτός από τα σχετικά με την ιστορία και τη σημασία του θεολογικού κλάδου του Hadis μέσα στον ισλαμικό κόσμο, γίνεται μία ανάλυση της σχέσης των λόγων του Μωάμεθ και του Κορανίου και παρατίθεται μία ανθολογία λόγων του.

Τα κυριότερα θέματα που θίγονται στους λόγους αυτούς είναι οι αρετές της γνώσης του Κορανίου, οι αρετές της καθαριότητας της ψυχής και του σώματος, η ειλικρίνεια, η αδελφοσύνη, η προστασία των ορφανών και των πτωχών, η συμφιλίωση των ανθρώπων, η θρησκευτικότητα της οικογένειας, η εργασία, το καλό προς τους γονείς και συγγενείς, η φιλία, η καλή συμπεριφορά προς τις γυναίκες, δικαιώματα των ανδρών επί των γυναικών, η υπευθυνότητα του ανθρώπου, η αξία της προσευχής, η νηστεία, κ.ά. Όλοι οι λόγοι παρατίθενται στο πρωτότυπο αραβικό κείμενο. Αναφέρεται η προέλευσή τους, η ιστορική τους αξία, η ερμηνεία τους και οι τρόποι εφαρμογής τους στην καθημερινή ζωή. Το τρίτο βιβλίο ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με τον θεολογικό κλάδο του Hadis, με την εξέλιξή του ανά τους αιώνες, με τους επιστημονικούς του όρους και με την θέση του μέσα στην ισλαμική πίστη.

Στα διδακτικά βιβλία της Ερμηνευτικής του Κορανίου, (Tefsir dersleri 1-2) μετά από μία εκτενή εισαγωγή στα ιστορικά στοιχεία, την παράδοση και την ερμηνευτική του Κορανίου αναλύονται λεπτομερώς όλα τα Κεφάλαια του ιερού βιβλίου του Ισλάμ και οι θεολογικές έννοιες των κυριοτέρων εδαφίων με παράλληλη παράθεση του αραβικού πρωτοτύπου και της τουρκικής μετάφρασης. Υπάρχει επίσης όλη η ηθική –κοινωνική διδασκαλία του Κορανίου.

Στα βιβλία του μαθήματος του Ισλαμικού Δίκαιου (Fikih dersleri 1-3) βρίσκουμε τα βασικά στοιχεία σχετικά με το δίκαιο που απορρέει από το Ισλάμ. Έτσι στα πρώτα δύο παρατίθεται ο κώδικας κοινωνικής ζωής και καθημερινής συμπεριφοράς των πιστών. Αναφέρονται συν τοις άλλοις θέματα αγοροπωλησιών, εμπορίου, επιτοκίων, εταιρικής εμπορικής σχέσης, κοινοτικής ζωής των πιστών, όρκοι, η μαρτυρία, θέματα χρησιμοποίησης κοσμημάτων από χρυσό και άλλα πολύτιμα μέταλλα, ο γάμος, τα δικαιώματα των συζύγων, η ηθελημένη αποχή από την σύζυγο εντός του γάμου (İla) και τα σχετικά με το οικογενειακό δίκαιο (μοιχεία, διαζύγιο, δίκες διαζυγίου, διατροφή, ποινές, κ.ά). Θίγονται ακόμη και οι

έννοιες helal (αυτό που δικαιούμαστε)-haram (αυτό που απαγορεύεται), που έχουν σχέση με τους τρόπους σφαγής των ζώων και με την καθαρότητα αυτών. Το τρίτο σχετικό βιβλίο ασχολείται με την ιστορία της επιστήμης του Ισλαμικού Δικαίου, με τις χρονικές περιόδους και τη μεθοδολογία του, με το δίκαιο των διαφόρων ισλαμικών δογμάτων, και με την παρουσίαση των διαφόρων σχολών και των εκπροσώπων των δογμάτων αυτών.

Στην τρίτη Λυκείου διδάσκεται το μάθημα της Ισλαμικής Ιεροσύνης και Ρητορικής (Imamet ve hitabet dersleri) που αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στους μουεζίνηδες (Müezzin) και στα καθήκοντα τους, στο ιστορικό της καθιέρωσης της μελωδικής απαγγελίας της προσευχής (ezan) από τους μιναρέδες (καλούνται οι πιστοί στο τέμενος), αλλά και στους τρόπους απαγγελίας της προσευχής αυτής. Στο δεύτερο μέρος ακολουθούν τα καθήκοντα των ιμάμηδων-ιεροκληρικών (imam) και οι τρόποι τέλεσης των προσευχών από αυτούς. Οι ιμάμηδες δίχως να αποτελούν ξεχωριστό ιερατικό κλάδο είναι έμμισθοι θρησκευτικοί λειτουργοί και προΐστανται στις θρησκευτικές ακολουθίες στα τεμένη κηρύττοντας και το θείο λόγο. Ακολουθούν η ερμηνεία των εδαφίων του Κορανίου που θα πρέπει να διαβάζονται κατά τις πέντε καθημερινές προσευχές και κατά τις προσευχές της Παρασκευής. Ξεχωριστό κεφάλαιο αφιερώνεται στο τελετουργικό τυπικό των ακολουθιών που τελούνται κατά τη διάρκεια των μεγάλων εορτών (bayram namazi) και στο τελετουργικό των κηδειών (cenaze namazi).

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου υπάρχουν οι κανόνες ρητορικής-ομιλητικής για τους ιμάμηδες, καθώς και οι αρχές που πρέπει να διέπουν τον λόγο τους στις δημόσιες ομιλίες, όπως είναι το κήρυγμα στο τζαμί (hutbe, vaaz), η ομιλία στα ΜΜΕ, η ομιλία σε συνέδρια, σε στρογγυλή τράπεζα κ.ά.

Ακόμη γίνονται αναφορές στην κόσμια συμπεριφορά και εμφάνιση που θα πρέπει να έχει ο θρησκευτικός λειτουργός. Συνεχίζει με την αναλυτική περιγραφή του τυπικού τέλεσης των προσευχών (Bayram namazi) των μεγάλων εορτών, που είναι η εορτή των θυσιών (Kurban bayrami) και η εορτή του τέλους της νηστείας (Ramazan ή Şeker bayrami). Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν το τυπικό του Γάμου (Nikah) με όλες τις διαδικαστικές λεπτομέρειες (έκδοση πιστοποιητικών από Μουφτεία, έγγραφα που απαιτούνται από τη διοίκηση) και οι τρόποι τέλεσης των προσευχών των συνολικά 5 ιερών νυχτών (kandil geceleri-kadir gecesi). Στα kandil ανάβονται κανδήλες στα τεμένη, γίνεται γενική φωταψία και εορτάζονται μεταξύ άλλων η γέννηση του Μωάμεθ, η αποκάλυψη του Κορανίου στον Μωάμεθ και αναπέμπονται ευχαριστίες για τις ιερές αποκαλύψεις στον Προφήτη. Το περιεχόμενο του βιβλίου ολοκληρώνεται με τις προσευχές της τράπεζας, τις δεήσεις για βροχή, τις ευχές ονοματοδοσίας και περιτομής και τις προσευχές

για τους αναχωρούντες για προσκύνημα στη Μέκκα.

[1] Τα σχολεία αυτά είναι το Γυμνάσιο Γλαύκης, Σμίνθης Εχίνου και Θερμών.

[2] Ν.1566 του 1981.

[3] Τα εν λόγω τουρκικά βιβλία Θρησκευτικών φέρουν ειδική σφραγίδα-άδεια του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από την μειονότητα.

[4] *Komisyon, Din kültürü ve ahlak bilgisi*, χ.χ., σελ. 82

[5] *Aydın M.*, *Din kültürü ve ahlak bilgisi 3*, χ.χ και τόπο έκδοσης, σελ. 40.

[6] *Arnold Toyenbee Η προσέγγιση ενός ιστορικού στη θρησκεία*, *O.U.P.*, 1965.